

Олександра В. Фарат, Наталія С. Питуляк
**ПРИНЦИПИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ КЛАСТЕРІВ
НА ЗАСАДАХ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
ПРОДУКЦІЇ**

У статті досліджено основні принципи розвитку інноваційних кластерів. Представлено власну систему принципів розвитку інноваційних кластерів, деталізовану з урахуванням рівнів функціонування світової економіки. Запропоновано створення у Львові кластера текстильного виробництва «Еліт Клауез». Розглянуто приклад застосування запропонованих принципів на кластері «Еліт Клауез».

Ключові слова: інноваційний кластер; підвищення конкурентоспроможності, текстильне виробництво.

Рис. 3. Табл. 1. Літ. 10.

Александра В. Фарат, Наталия С. Пытуляк
**ПРИНЦИПЫ РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННЫХ КЛАСТЕРОВ
НА ОСНОВЕ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ
ПРОДУКЦИИ**

В статье исследованы основные принципы развития инновационных кластеров. Представлена собственная система принципов развития инновационных кластеров, детализированная с учетом уровней функционирования мировой экономики. Предложено создание кластера текстильного производства «Элит Клауез». Рассмотрен пример применения предложенных принципов на кластере «Элит Клауез».

Ключевые слова: инновационный кластер; повышение конкурентоспособности; текстильное производство.

Oleksandra V. Farat¹, Nataliya S. Pytulyak²

**PRINCIPLES OF INNOVATIVE CLUSTERS DEVELOPMENT
ON THE BASIS OF INCREASING PRODUCT COMPETITIVENESS**

The paper discusses the key principles of innovation clusters development. The authors present their own system of principles, elaborated with consideration of the world economy functioning levels. It is proposed to create a textile industry innovation cluster "Elite Clothes" in Lviv. Experience of implementation of the above principles based on the "Elite Clothes" cluster case study is revealed.

Keywords: innovation cluster; competitiveness increase; textile industry.

Peer-reviewed, approved and placed: 19.04.2016.

Постановка проблеми. Для ефективного розвитку кластерних об'єднань підприємств важливим аспектом є не лише наявність пакету стратегічних завдань та місії існування такого об'єднання, а й чітко визначена система принципів його розвитку.

Сучасний міжнародний економічний простір характеризується складною структурою взаємопов'язаних елементів (глобальні ринки, уряди держав, національні, регіональні, локальні товарні ринки тощо), що корелюють між собою як прямо (вплив елементів вищого рівня на елементи нижчого), так і зворотно (вплив елементів нижчого рівня на елементи вищого рівня). Тому

¹ National University "Lviv Polytechnics", Ukraine.

² National University "Lviv Polytechnics", Ukraine.

необхідно сформувані і законодавчо затвердити систему принципів розвитку кластерних об'єднань підприємств, які враховуватимуть специфіку всіх рівнів функціонування глобального економічного простору та економіки України.

Аналіз останніх публікацій. Роль інноваційних кластерних об'єднань підприємств як однієї з найефективніших форм спільної господарської діяльності досліджується в численних працях вітчизняних та зарубіжних авторів. Дослідниками, які займаються визначенням найбільш ефективних принципів розвитку інноваційних кластерів, в т.ч. задля розвитку вітчизняної економіки, є: О.В. Анненкова [1], О.О. Карпенко [3], В.О. Ланговой [6], Д.В. Смолич [8], Г.М. Шумська [10] та ін.

Метою дослідження є розробка власної системи принципів забезпечення розвитку інноваційних кластерів в Україні.

Основні результати дослідження. Під поняттям «принципи формування інноваційних кластерів» варто розуміти систему об'єктивно властивих процесам кластеризації економіки відправних начал, незаперечних вимог, що висувуються учасникам кластерних відносин з метою забезпечення гармонійного взаємопоєднання громадських, групових та індивідуальних інтересів. В принципах розвитку інноваційних кластерів акумулюється попередній досвід їх створення та функціонування [8, 208].

З урахуванням сучасних негативних тенденцій в національній економіці (стрімкий спад активності на фінансовому ринку, сповільнення матеріального виробництва майже за всіма видами економічної діяльності, зростання залежності від зовнішніх кредитних донорів) розвиток інноваційних кластерних утворень є не лише стратегічним пріоритетом розвитку національної економіки в умовах євроінтеграційних процесів, а й засобом виходу з глибокої системної кризи, що є наслідком командно-адміністративного управління, в основі якого першочергово лежали кількісні (обсяг виготовленої продукції, наданих послуг, запущених виробництв), а не якісні (число реалізованих програм енергоефективності підприємницьких структур, темпи оновлення обладнання, розширення номенклатури нової продукції тощо) показники розвитку.

У сучасному світі на можливості розвитку бізнесу, в т.ч. кластерних об'єднань підприємств, значний вплив чинять не стільки фактори макро-, мезо- та макрорівня, скільки глобальні чинники, які головним чином диктуються для країн, що розвиваються, а такою є Україна.

Особлива увага в забезпеченні розвитку кластерів повинна приділятися питанням формування та постійної підтримки сприятливого інвестиційного клімату, оскільки ефективне функціонування економічних систем, в основі яких лежить малий та середній бізнес, є базисом забезпечення економічного піднесення на макрорівні, зокрема, завдяки формування таких переваг, як зниження рівня безробіття, забезпечення стабільно високого рівня зайнятості, збільшення бази оподаткування [9].

Загальний рівень ефективності як для господарюючих суб'єктів, так і для держави від застосування кластерної моделі організації бізнесу досягається шляхом поєднання конкуренції з кооперацією, безперервним взаємообміном знаннями між господарюючими суб'єктами та їх спрямування на системний інноваційний розвиток [4].

З урахуванням сучасних глобальних концепцій розвитку економіки (таких, як «перехід впливу», «фінансова глобалізація» тощо) можна охарактеризувати таку ієрархію факторів впливу на формування принципів розвитку як самостійних підприємств, так і їх об'єднань у країнах, що розвиваються (рис. 1).

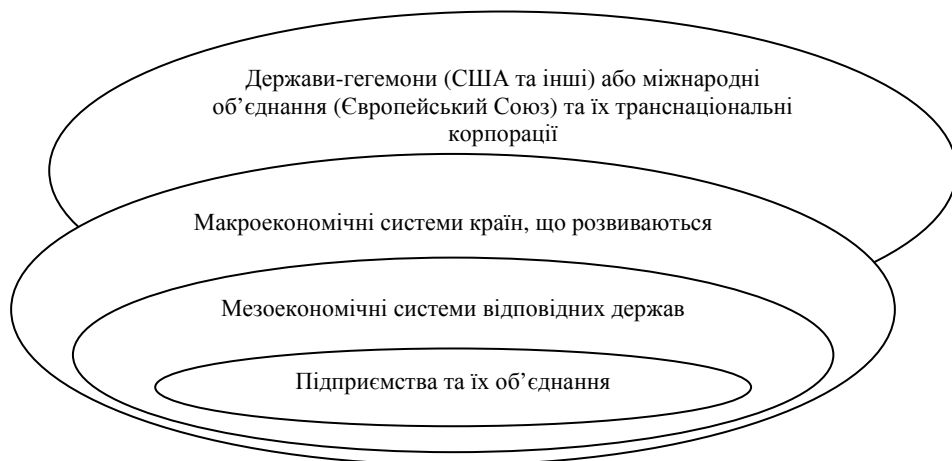

Рис. 1. Ієрархія факторів впливу на формування принципів розвитку кластерних об'єднань підприємств у країнах, що розвиваються, авторська розробка

Сучасна економіка України є доволі вразливою, що зумовлено, головним чином, її значною відсталістю від інших, особливо в високотехнологічних галузях. Така вразливість відображається на здатності економік адаптуватись до різких коливань на світових фінансових ринках, фондових біржах, ринках матеріальних та енергетичних ресурсів.

Відповідно на основі даної ієрархії необхідно сформувати континуум базисних принципів розвитку кластерів в Україні, які повинні знайти своє відображення у відповідних законодавчих актах та стратегічних програмах (рис. 2).

На рис. 2 розглянуто ключові принципи розвитку кластерної парадигми, з яких принципи 4–10 і є тими базисними принципами, на яких повинен організовуватись сучасне державне економічне управління в Україні.

Також увагу варто приділити принципам 7–10, оскільки вони стосуються мезо- та мікрорівня функціонування економіки, тобто тих рівнів, на яких розвиваються кластери.

Розглянемо деталізовані фактори впливу на формування принципів розвитку кластерів та пов'язані з ними конкретні фактори впливу на розвиток та функціонування кластерів (табл. 1).

Більшість авторів сьогодні у своїх дослідженнях акцентують увагу на важливих, але одночасно і загальних принципах формування та розвитку кластерів. Тобто вони не диференціюють їх залежно від цілей розвитку конкретного господарюючого суб'єкта чи господарського об'єднання, що є особливо необхідним для підприємств, які функціонують на принципах ринкової економіки і тяжіють до системного інноваційного розвитку.

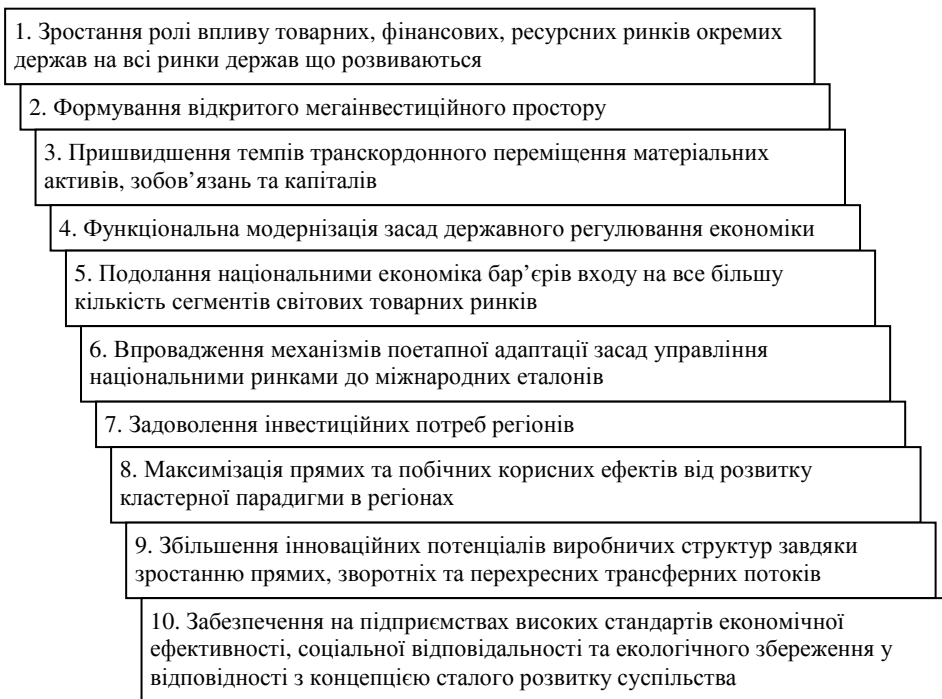

Рис. 2. Континуум базових принципів розвитку інноваційних кластерних утворень у країнах, що розвиваються, авторська розробка

Таблиця 1. Фактори впливу на формування принципів розвитку кластерних утворень у країнах, що розвиваються, авторська розробка

Рівень впливу	Фактор впливу на формування принципів розвитку кластерів	Вплив факторів на господарюючі суб'єкти
Глобальний рівень	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розвиток світових товарних та фінансових бірж 2. Коливання цін на світових ринках 3. Розвиток процесів монополізації та олігополізації окремих ринків (нафти, алмазів, природного газу, інформаційних технологій) 4. Посилення можливостей впливу транснаціональних корпорацій, а не окремих держав на розвиток та функціонування світових товарних ринків (фармацевтична продукція, біотехнології) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Здешевлення або зростання вартості ресурсів, необхідних для здійснення господарської діяльності 2. Спрощення (утруднення) виходу на міжнародні ринки
Макрорівень	<ol style="list-style-type: none"> 1. Наявність правового підґрунтя функціонування та розвитку кластерів 2. Наявність механізмів ефективного залучення зовнішніх та внутрішніх інвестицій. 3. Рівень розвитку фінансового ринку 4. Наявність комунікацій для здійснення закордонного та внутрішнього державно-приватного партнерства, щодо реалізації проєктів з розвитку інноваційного бізнесу 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Наявність (відсутність) державних преференцій (податкових пільг, експортних квот) та економічних можливостей (здешевлення та доступність кредитів, стимулювання інвестицій) щодо створення нових та розвитку існуючих кластерів

Закінчення табл. 1

Рівень впливу	Фактор впливу на формування принципів розвитку кластерів	Вплив факторів на господарюючі суб'єкти
Мезорівень	<ol style="list-style-type: none"> 1. Сформований у регіоні інвестиційний клімат 2. Наявність розвинутої інфраструктури (фінансове обслуговування, транспорт) 3. Можливість здійснення транскордонного співробітництва 4. Забезпеченість ресурсами (матеріальними, трудовими, природними) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Наявність (відсутність) можливостей щодо залучення резидентів та нерезидентів для здійснення спільної господарської діяльності та забезпечувати ефективну ділову комунікацію між учасниками кластерного об'єднання підприємств
Рівень підприємств	<ol style="list-style-type: none"> 1. Наявність у підприємства стратегічного бачення його розвитку, зокрема, у структурі кластера 2. Наявність достатнього та можливостей для подальшого розвитку експортного потенціалу 3. Наявність високопродуктивного інноваційного обладнання 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Забезпечення високого рівня конкурентоспроможності продукції, що виготовляється 2. Розвиток можливостей щодо зростання диверсифікації господарської діяльності

На прикладі певного кластера запропонуємо власні принципи розвитку кластерів. Спочатку визначимо модель кластерного об'єднання, з урахуванням актуальних проектів, що реалізуються в Україні за підтримки іноземних держав, адже саме міжнародне співробітництво надає можливість не просто сформувати кластер, а розробити високопродуктивну бізнес-структуру, що дозволяє позитивно впливати на розвиток інноваційної структури в цілому.

Сьогодні в Україні Конференційною радою Канади за підтримки канадського уряду впроваджується проект «Розбудова спроможності до економічно обґрунтованого планування розвитку областей і міст України» (РЕОП), ціллю якого є сприяння розвитку областей та міст в Україні через розвиток спроможності місцевої влади до стратегічного планування соціального та економічного розвитку територій шляхом широкого застосування інструментів прогнозування та кількісного аналізу. Зокрема, пілотними територіями для реалізації даного проекту є Львівська та Дніпропетровська області.

У межах даного проекту у вересні 2014 р. у Львові пройшов перший Форум кластерів, на якому було підбито підсумки досягнень вже існуючих туристичного та ІТ і бізнес-послуг кластерів за попередні роки та було розпочато роботу щодо планування заходів, необхідних для розвитку нових кластерних утворень, а саме: легкої промисловості, поліграфічного та освітнього кластерів.

Відповідно однією з найважливіших складових ефективного розвитку кластерів є їх безперервне наповнення конкретними проектами. Саме тому експертами проекту РЕОП для Львова було підготовлено інвестиційний проект з будівництва конференційного центру, вигоди від використання якого, як очікується, матимуть всі галузі та кластери міста, оскільки метою його створення є подолання дефіциту в якісних виставкових площах та конференційних приміщеннях [5].

З урахуванням проведеного експертного дослідження [5] щодо можливості розвитку в Львівській області швейного кластера запропонуємо власну його модель, на основі якої опишемо принципи його подальшого розвитку, що базуватимуться на засадах підвищення конкурентоспроможності продукції такого кластера.

Структуру запропонованого кластера «Еліт Клоувз» наведена на рис. 3.

Рис. 3. Рекомендована структура формування в Львові швейного кластера «Еліт Клоувз», авторська розробка

Вихідна структура складається з 4 об'єктів, зокрема, компанії «Торгтекстиль» та «Текстиль-Контакт-Львів», які представлятимуть сферу постачання, а ТДВ «Маяк» та СП ЗАТ «Весна-Захід» – сферу виробництва. Відповідно, головним підприємством даного кластера оберемо ТДВ «Маяк» через значну історію існування та наявність чітко сформованої корпоративної культури.

Для даного кластера підприємств виробничої сфери були обрані не випадково, вони є інноваційно прогресивнішими в сфері текстильного виробництва.

Зокрема, СП ЗАТ «Весна-Захід» має налагоджену тісну співпрацю з іноземними партнерами, здійснює постійне вдосконалення технології виробництва та систематично модернізує устаткування. ЗАТ «Весна-Захід» працює за принципом давальницької схеми, тобто практично всі 100% виробів йдуть на експорт до країн ЄС. Основними замовниками підприємства є: німецькі фірми «Хуго Босс АГ», «S.Oliver», голандська фірма «Тенсе Фешн».

Висока якість виробів даного підприємства досягається завдяки високопродуктивному обладнанню світового рівня, а саме: універсальних та спеціальних машин фірм «Brother», «Juki», «Durkopp Adler», прасувального устаткування компанії «Veit», прасувальної лінії для проведення вологотеплової обробки верхнього одягу виробництва компанії «Malavasi». У 2008 р. в розкрійному цеху підприємства було встановлено два сучасних автоматичних

розкрийних комплекси фірми "Lectra" і два дублюючих преси. Також на підприємстві введено в дію спеціальне програмне забезпечення з управління виробництвом [2].

Що ж стосується ТДВ «Маяк», то робота даного підприємства організована за трьома напрямками, а саме: на умовах чистого експорту, давальницької сировини та випуску промислових товарів на внутрішній ринок. Впродовж 20 років підприємство співпрацює з провідними закордонними фірмами Голландії, Німеччині, Великій Британії, Польщі, Франції. Висока якість товарів ТДВ «Львівський Маяк» забезпечується завдяки використанню прогресивного високотехнологічного обладнання провідних світових фірм: «Джуккі», «Пафф», «Дюркопп», «Штробель», «Гербер», «Каннегісер», «Ротонді» тощо [7].

На основі запропонованого кластера та з урахуванням думок науковців [1; 3; 6; 9; 10] щодо принципів створення функціонування та розвитку кластерів сформуємо власну систему конкретних принципів розвитку кластерів на основі підвищення конкурентоспроможності продукції, які поділимо на три групи, а саме: принципи виробничого посилення, принципи інноваційної пріоритетності, принципи міжнародного кооперування.

Тепер детально охарактеризуємо кожен із цих груп, зокрема:

Перша група – принципи виробничого посилення:

1.1. Територіальне розширення діяльності – розширення меж функціонування кластера за рахунок міст, областей, країн, шляхом влиття до структури кластера нових учасників за умов відповідності їх діяльності визначеним кластером критеріям (наявність відповідного устаткування, сертифікованість товарів, досвід міжнародної співпраці та ін.).

1.2. Вихід на все більшу кількість ринків – розширення асортименту промислових товарів для виходу на нові ринки.

Друга група – принципи інноваційної пріоритетності:

2.1. Стимулювання синхронного інноваційного розвитку господарської діяльності усіх учасників кластера – використання технологій, які забезпечуватимуть синхронний інноваційний розвиток кластера з врахуванням актуальної динаміки тенденцій галузі на міжнародному рівні.

2.2. Розвиток інформаційних технологій – розвиток на підприємствах кластера інформаційних систем управління та контролю за діяльністю.

Третя група – принципи міжнародного кооперування:

3.1. Участь та ініціювання власних міжнародних тренінгів щодо вивчення можливостей розвитку діяльності – проведення тренінгів та бізнес-консультацій як із вітчизняними, так і закордонними експертами щодо прогресивних трендів в розвитку певних галузей та адаптації їх інструментів на підприємства-учасниках кластерів, розгляд можливостей та доцільності входження нерезидентів у кластер.

3.2. Залучення закордонних учасників на правах аутсорсингу – побічне залучення як учасників у кластер закордонних організацій (задля програмного обслуговування, логістичного обслуговування вантажопотоків тощо).

Розглянемо приклад застосування деяких з цих принципів на запропонованому швейному кластері «Еліт Клоувз», а саме:

1. Територіального розширення діяльності – інтеграція нових об'єктів, зокрема, Льнокомбінату «Старосамбірського», ЗАТ «Самбірська швейна фабрика», Швейної фабрики ПрАТ «Калина» в м. Червоноград та ін.

2. Виходу на все більшу кількість ринків – розширення асортименту товарів, зокрема, випуск спецодягу завдяки інтеграції в структуру кластера ЗАТ «Самбірська швейна фабрика».

3. Стимулювання синхронного інноваційного розвитку господарської діяльності усіх учасників кластера – системне вдосконалення технологій виробництва задля збільшення продуктивності праці та мінімізації енерговитрат завдяки використанню енергоекономного обладнання.

4. Розвиток інформаційних технологій – інтеграція в усі сфери функціонування прогресивних інформаційних технологій, зокрема, адаптація на складах голосової технології «Пік-бай-войс» тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Принципи розвитку інноваційних кластерних об'єднань підприємств є доволі багатограними, що зумовлено, головним чином, впливом на них значної кількості факторів, як невинно модифікуються.

Сьогодні в Україні, в порівнянні з розвинутими державами світу, відсутня цілісна нормативно-правова база, яка б створювала підґрунтя для розвитку нових кластерів та стимулювала подальший розвиток вже існуючих. Відповідно, особлива увага повинна бути приділена саме принципам розвитку кластерів, оскільки вони закладають вектори розвитку в усіх галузях промисловості, що сьогодні потребують системного реформування.

1. *Анненкова О.В.* Методологія формування та розвитку регіональних кластерних структур // www.confcontact.com.

Annenkova O.V. Metodolohiia formuvannia ta rozvytku rehionalnykh klasternykh struktur // www.confcontact.com.

2. *Весна-Захід, Українсько-Швейцарське СП ЗАТ* // Бізнес Гід // vesna.business-guide.com.ua.

Vesna-Zakhid, Ukrainsko-Shveitsarske SP ZAT // *Biznes Hid* // vesna.business-guide.com.ua.

3. *Карпенко О.О.* Аспекти прояву ефекту від функціонування кластерів у контексті підвищення конкурентоспроможності національної економіки // Проблеми економіки. – 2013. – №1. – С. 73–80.

Karpenko O.O. Aspekty proiavu efektu vid funktsionuvannia klasteriv u konteksti pidvyshchennia konkurentospromozhnosti natsionalnoi ekonomiky // *Problemy ekonomiky*. – 2013. – №1. – S. 73–80.

4. *Кирилов Ю.Є.* Кластери як інструмент підвищення конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобалізації // Ефективна економіка: Електронне наукове фахове видання. – 2013. – №12 // www.economy.nayka.com.ua.

Kyrylov Yu.Ie. Klastery yak instrument pidvyshchennia konkurentospromozhnosti natsionalnoi ekonomiky v umovakh hlobalizatsii // *Efektivna ekonomika: Elektronne naukove fakhove vydannia*. – 2013. – №12 // www.economy.nayka.com.ua.

5. Кластерний аналіз визначає рушії економічного розвитку // Історія успіху проекту РЕОП: кластерний аналіз // www.ebed.org.ua.

Klasternyi analiz vyznachaie rushii ekonomichnoho rozvytku // *Istoriia uspihku proektu REOP: klasternyi analiz* // www.ebed.org.ua.

6. *Лангової В.О.* Диференціація принципів реалізації сталого розвитку в соціальних концепціях корпоративних кластерів України // Ефективна економіка: Електронне наукове фахове видання. – 2014. – №10 // www.economy.nayka.com.ua.

Lanhovoi V.O. Dyferentsiatsiia pryntsyviv realizatsii staloho rozvytku v sotsialnykh kontseptsiiakh korporatynykh klasteriv Ukrainy // *Efektivna ekonomika: Elektronne naukove fakhove vydannia*. – 2014. – №10 // www.economy.nayka.com.ua.

7. Про нас // Офіційний сайт ТДВ «Маяк» // mayak.lviv.ua.
Pro nas // Ofitsiyniy sait TDV «Maiak» // mayak.lviv.ua.
8. Смолич Д.В. Концептуальні засади формування інноваційних кластерів в умовах транскордонного співробітництва регіонів // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – Серія: Проблеми економіки та управління. – 2012. – №725. – С. 206–211.
Smolych D.V. Kontseptualni zasady formuvannia innovatsiinykh klasteriv v umovakh transkordnonoho spivrobitnytstva rehioniv // Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politehnika». – Seriya: Problemy ekonomiky ta upravlinnia. – 2012. – №725. – S. 206–211.
9. Снасів Н.Я., Хопчан В.М., Хопчан М.І. Кластер як імператив інвестиційної активності // Ефективна економіка: Електронне наукове фахове видання. – 2010. – №11 // www.economy.nayka.com.ua.
Spasiv N.Ia., Khopchan V.M., Khopchan M.I. Klaster yak imperativ investytsiinoi aktyvnosti // Efektyvna ekonomika: Elektronne naukove fakhove vydannia. – 2010. – №11 // www.economy.nayka.com.ua.
10. Шумська Г.М. Принципи функціонування кластерів у регіональній економіці України // Економічний простір. – 2011. – №48/2. – С. 68–73.
Shumska H.M. Pryntsyru funktsionuvannia klasteriv u rehionalnii ekonomitsi Ukrainy // Ekonomichnyi prostir. – 2011. – №48/2. – S. 68–73.